

Plungės apylinkių gamtinės ir rekreacinės teritorijos

Merūnas Lankelis, Ramunė Urbonienė

Klaipėdos universitetas

Gamtos išteklių potencialu turizmui ir rekreacijai Plungės rajonas išsiskiria iš kitų Lietuvos rajonų. Turizmas – vienas iš perspektyviausių rajono verslų. Plungės rajono turistinis produktas – tai istorinis, kultūrinis paveldas, gamta, aplinka, jos teikiamos pramogos ir malonumai. Pagrindiniai turizmo industrijos komponentai, traukiantys čia turistus, yra sporto ir laisvalaikio pramogos, nakvynė gamtoje ir natūralioje kaimo aplinkoje, nacionalinė virtuvė, švieži ir ekologiški produktai, patrauklus susisiekimas (pėsčiomis, dviračiais, valtimis, baidarėmis, žirgais ir pan.). Masina turistus ir architektūros, istorijos, gamtos ir dailės paminklai, kurių Plungės rajone gausu. Nemaža Plungės rajono dalis yra paskelbta valstybės saugoma teritorija, todėl čia pirmumas teikiamas pažintiniam turizmui. Saugomose teritorijose – Žemaitijos nacionaliniame parke (21 700 ha; toliau – ŽNP), Salantų regioniniame parke, draustiniuose, kituose parkuose – sukoncentruota dauguma krašto gamtos išteklių.

Plungės rajono turizmo išteklius sudaro:

- gamtos ištekliai;
- kultūros ištekliai;
- turizmo infrastruktūra.

Plungės rajono turizmo gamtos ištekliams priskiriami vandens telkiniai ir jų pakrantės, rekreaciniai miškai, rekreacinės ir saugomos teritorijos, saugomi krašto-

Plungės dvaro ansamblio dalis. Arklidės. 2003 m. S. Urbono nuotr.

*Penkiakamienis uosis
Plungės dvaro parke
(gamtos paminklas).
2003 m.
V. Jocio nuotr.*

vaizdžio objektai. Ežerų gausa Telšių rajonas netgi lenkia Plungės rajoną, tačiau jie nepritaikyti rekreacijai, turizmas čia silpnai plėtojamas. Lentelėje palyginami Plungės ir kitų Telšių apskrities rajonų gamtos išteklių.

Ištekliai (tūkst. ha)	Plungės rajonas	Telšių rajonas	Mažeikių rajonas
Miškingumas (%)	37,9	30,9	24,9
Ežerų skaičius	37	47	3

Per Plungės rajoną teka Minija, pietinėje dalyje – Jūra. Pagrindinį rekreacinį fondą sudaro Žemaitijos nacionaliniame parke, esančiame 15 km nuo Plungės, susitelkę ežerai. Didžiausi ir labiausiai pritaikyti poilsiui yra Platelių, Ilgio, Bėržoro, Iešnālio, Luokės ir Skyplāičių ežerai. Poilsiui tinkamos ežerų pakrantės sudaro 55%. Su Plungės rajono (tiksliau – ŽNP) vandens telkiniais susijusios įvairios rekreacijos formos: stacionarusis poilsavimas, stovyklavimas, maudymasis, irstymasis, vandens turizmas, žvejyba. Čia taip pat vyksta sporto varžybos (plaukimo maratonas, „Platelių regata“); Platelių ežere siūlomas ir povandeninis sportas – nardymas.

Turizmo kultūros ištekliams priskiriamos įvairios kultūros vertybės: statiniai, archeologinės, mitologinės, istorinės vietovės, folkloras, tradicijos, liaudies amatai, saugomos teritorijos ir kt. Kultūros paveldo objektų gausa, turtingas kraštovaizdis sudaro labai geras prielaidas kultūrinio turizmo plėtrai. Tačiau ne visi kultūros paveldo objektai yra patrauklūs atvykstamajam turizmui. Ne visi kultūros objektai yra reikiamai prižiūrimi, sudėtinga juos pasiekti.

Regiono geografinė padėtis

Aptariamoji teritorija yra apie 300 km į šiaurės vakarus nuo Vilniaus, apie 200 km į šiaurės vakarus nuo Kauno, apie 75 km į rytus nuo Klaipėdos ir apie 120 km į vakarus nuo Šiaulių. Artimiausi didesni miestai yra Plūngė, Telšiai, Mažeikiai ir Kretinga. Ji priklauso Plungės savivaldybei. Etnokultūrinis požiūriu tai Žemaitijos etninė sritis – jos žemaičių telšiškių arealo vakarinis paribys.

Teritorija yra gerai pasiekama – ją kerta arba greta jos eina Šiaulių–Klaipėdos, Tauragės–Mažeikių ir Tauragės–Skuodo automagistralės bei Klaipėdos–Šiaulių geležinkelis. Dažniausiai lankytojai į šią teritoriją atvyksta iš Plungės, Telšių, Mažeikių, Skuodo ir Salantų. Teritoriniu-ekologiniu požiūriu visa teritorija yra Lietuvos gamtinio karkaso sistemos dalis. Tai sudėtinė makroregioninės reikšmės Vakarų Lietuvos geoekologinės takoskyros grandis, vienas svarbiausių jos konservacinių mazgų¹.

Ekologinė regiono politika

Kadangi aptariamoji teritorija tam tikrais ryšiais siejasi su gretimai esančiu Žemaitijos nacionaliniu parku, šių teritorijų tvarkymas bei naudojimas iš dalies turi bendrų ryšių ir bruožų. Tad optimaliam jų naudojimui būtina:

- stiprinti ekosistemų apsaugos funkcijas miškuose, didinant jų struktūros biologinę įvairovę, veisiant ir formuojant mišrius medynus;
- formuoti lokalinio gamtinio karkaso elementus nuskurdintose agrarinėse teritorijose, skaidant želdinių juostomis ar grupėmis plačius intensyvios žemdirbystės laukus arba želdinant ribas tarp susigražinusių ar išigijusių žemę ūkininkų sklypų;
- plėsti želdinius agrarinėse ežerų pakrantėse ir vandens telkinių apsaugos zonose;
- riboti tolesnį aktyvų teritorijų urbanizavimą, nestatyti stambių pramonės, žemės ūkio ar kitokių techninių kompleksų;
- projektuojant bei statant naujus pastatus, išlaikyti atstumus nuo raiškių reljefo bei hidrografijos elementų.

Gamtinės aplinkos analizė

Vyraujantys klimatiniai faktoriai

Aptariamoji teritorija priklauso Žemaičių klimatinio rajono Žemaičių aukštumos parajoniui. Žemaitijos NP yra Žemaičių aukštumos vakariniame šlaite, iškilusiame 150–200 m virš jūros lygio ir gan toli (apie 50 km) nutolusiame nuo Baltijos jūros. Didelę įtaką vietovės klimatui daro reljefas, sąlygojantis drėgno oro masių kilimą vakariniais aukštumų šlaitais, dėl ko čia visais metų laikais padidėjęs debesuotumas, iškrinta didelis kritulių kiekis (daugiausiai respublikoje – 700 ir daugiau mm/m, iš kurių 500 tenka šiltajam periodui), stipresni vėjai (vidutinis vėjo greitis 3,9 m/s, o sausio mėnesį pastebimas vėjo greičio padidėjimas iki 4–4,5 m/s). Vidutinė oro temperatūra liepos mėnesį siekia +17°C, sausį – –3°C. Šiluminė radiacija – 84 kcal/cm². Sniego danga išsilaiko apie 90 dienų. Pagal agroklimatinį rajonavimą šis Žemaitijos regionas įeina į Žemaičių aukštumos rajoną su vėsiais orais. Efektyviųjų temperatūrų suma siekia 1 900°–2 100°C. Dėl įvairaus teritorijos reljefo pastebimi ryškūs mikroklimatiniai skirtumai².

¹ Aplankykite Plungę: informacinis leidinys, Vilnius, 1995; Garunkštis A., Kontvainas R., Stanaitis A. *Plungė – Babrungo kraštas*, Kaunas, 1993.

² Balavičius K. *Lietuvos gamtos paminklai*, Vilnius, 1999; Balavičius K. *Paminkliniai Žemaitijos medžiai*, Vilnius, 1971; Isokas G. *Lietuvos gamtos paminklai*, Vilnius, 1995; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4.

Pavasario orai labai nepastovūs, retais metais būna šilta ir drėgna. Sniegas nutirpsta kovo gale – balandžio pradžioje. Augalų vegetacijos pradžia – antrajame balandžio dešimtajame mėnesyje, nors šalnos neretos ir gegužės pabaigoje.

Videikių kaimo kraštovaizdis. 2003 m. S. Urbono nuotr.

Vasara prasideda vėliau nei visoje Lietuvoje ir liepą temperatūra vidutiniškai siekia 17°C. Vyrauja mažai debesuoti dieną ir debesuoti naktį orai. Lietingiausi mėnesiai yra rugpjūtis ir rugsėjis. (Kai kuriais metais rugpjūčio mėnesį iškrenta 200 ir daugiau mm kritulių.) 1989–1990 m. gegužės–birželio mėnesiais kritulių iškrito daug mažiau nei daugiametis vidurkis (tik 37–69 mm).

Ruduo pradeda reikštis dar rugpjūčio gale, kai padaugėja lietingų dienų. Trumpam (4–7 dienoms) orai atšyla paskutiniąją rugsėjo – pirmąją spalio savaitę. Vakarinėje teritorijos dalyje dirvožemio paviršiuje šalnos prasideda spalio 5, rytinėje – rugsėjo 30 dieną, o oro temperatūra nukrinta žemiau nulio atitinkamai nuo spalio 5 iki 10 d.

Žiemą pirmasis sniegas iškrenta gruodžio mėnesį ir gali išsilaikyti nuo 63 iki 107 dienų. Vidutinis sniego dangos storis apie 20–30 cm. Vidutiniškai sausyje temperatūra siekia –3°C. Absoliutus temperatūros minimumas apie –35°C. Šiltomis žiemomis, kai temperatūra pakildavo aukščiau 0°C, o atskirais atvejais iki 6–8°C šilumos, pastovi sniego danga Žemaitijos NP nesusidarė.

Poilsiautojams apylinkių klimatas nėra palankus. Čia savitas mikroklimatas: dažni lietūs, anksčiau iškrinta ir daug ilgiau išsilaiko sniegas, stiprūs vėjai, didžiausias Lietuvoje debesuotų dienų skaičius. Pavasariniai šilumos skirtumai tarp Vilniaus ir Plungės kartais siekia 15–18°C. Karščių iškankinti vilniečiai, kauniečiai, šiauliečiai, atvykę į Plungės rajoną, kartais čia randa tik iki 15–16°C sušilusi orą ir vėsų vandenį. Tokios klimatinės sąlygos nepalankios ir medinei įrangai. Lauko baldų estetinė išvaizda greitai pablogėja, nes medis pajuoduoja³.

³ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4.

Reljefas ir geomorfologija

Aptariamoji teritorija yra sališkosios Žemaičių aukštumos šiaurės vakarinėje dalyje, kuri pradėjo formuotis paskutiniojo apledėjimo Aukštaitijos stadijos Rytų Lietuvos fazėje, o galutiniai susiformavo Pietų Lietuvos fazėje. Čia išsiskiria keletas stambių geomorfologinių vienetų: 1) Dovainių–Stirbaičių pakraštinių moreninių darinių kalvotasis ruožas, 2) Barstyčių–Gečaičių pakraštinių moreninių darinių kalvotasis ruožas, 3) Plėtelių tarpmoreninis duburys, 4) Varduvo plaštakinė moreninė dubuma⁴.

Dabartinis teritorijos reljefo pobūdis išryškėjo paskutiniojo apledėjimo metu, tirpstant ir skaidantis šį rajoną dengusiam ledo skydai. Aukštaičių stadijos Pietų Lietuvos fazėje aiškiai atsiskyrė stambios Ventos vidurupio ir Jūros aukštupio ledyninės plaštakos, tarp kurių susidarė Dovainių–Stirbaičių, Barstyčių–Gečaičių pakraštinių moreninių darinių kalvotieji ruožai, atskirti giliu Platelių tarpmoreniniu duburiu, kai kur apneštu zandrinėmis–aliuvinėmis nuosėdomis. Nagrinėjamosios teritorijos šiaurėje, tirpstant čia gulėjusiam Varduvo ledyniniam liežuviui, susidarė ypač įdomią geomorfologinę struktūrą turinti Varduvo plaštakinė moreninė dubuma. Ledyno recesavimo ir prieleidyninės patvankos dėka didesnėje šios srities dalyje susiformavo tipingi keiminiai dariniai. Kitur paplitę pakraštiniai recesiniai gūbriai ir tik žemiausios vietos padengtos dugnine morena.

Vyraujantys dirvožemiai

Plungės apylinkės priklauso Vakarų Lietuvos dirvožemių srities, Žemaičių aukštumos rajonui. Pagrindinės dirvodarinės uolienos aptariamojoje teritorijoje yra moreninis priemolis ir priesmėlis, pietrytinėje parko dalyje – fliuvioglacialinis smėlis. Vyrauja velėniniai jauriniai ir velėniniai jauriniai glėjiniai dirvožemiai. Geomorfologinių sąlygų įvairumas nulėmė margą dirvožemių mozaiką. Aukščiau iškilusiose vietose dėl drėgmės pertekliaus jie giliai išplaunami, vyksta intensyvus jaurėjimas, ariamuose plotuose – dirvožemių erozija. Reljefo įdubimuose vyksta stiprus glėjėjimas, atsiranda pelkiniai dirvožemiai.

Dominuoja vidutiniškai ir smarkiai nujaurėję velėniniai jauriniai dirvožemiai (karbonatingi sluoksniai 1,5–1,7 m gylyje), kuriuose ariamajame horizonte vyrauja rūgšti reakcija (ph 4,5–5,2), yra 2–3% humuso, bazingumas – 45–70%. Šis dirvožemio tipas vystosi tiek priemolio, molio, tiek smėlėtuose gruntuose. Priemolingose kalvų papėdėse, paežerėse randami velėniniai jauriniai glėjiniai ir glėjiniai pelkiniai (iš jų ir puveningi) dirvožemiai⁵.

Dėl rekreacijos degraduojamuose miškuose šis ryšys silpnėja. Pradinėse digresijos stadijose labiau pastebimai mažėja tik jos storis. Masė kinta neženkliai. Paklotė sutankėja. Tačiau toliau, didėjant apkrovoms, ji pradeda nykti (susmulkinama, išdžiovinama, nupustoma, nuplaunama, išnešiojama)⁶. Aptariamąsios teritorijos intensyviausiai lankomose vietose, kur išnykusi paklotė, pastebimas prasidėjęs smėlio išjudinimas. Kad tokie procesai neišplistų didesniuose dirvožemio plotuose, reikalinga sukurti takų sistemą, nukreipiant lankytojų srautus ir išvengiant nepageidaujamo miško paklotės sunaikinimo.

⁴ Kudaba Č. *Kalvotoji Žemaitija*, Vilnius, 1972.

⁵ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4; Riepšas E., *Poilsinių miškų vertinimas ir naudojimas*, Vilnius, 1990.

⁶ Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4; Riepšas E., *Poilsinių miškų vertinimas ir naudojimas*, Vilnius, 1990.

Regiono vandenys

*Plungės „jūra“.
2003 m.
S. Urbono nuotr.*

*Tvenkinys, vadinamas
„Gandingos užtvanka“.
2003 m.
S. Urbono nuotr.*

Didelę reikšmę rekreacijai turi ežerai ir upės. Tai labai patrauklūs objektai poilsiautojams. Upės ir upeliai yra būdingas Plungės kraštui gamtos elementas. Tačiau per miestą teka tik viena upė – Babrungas. Upės ilgis – 59 km, baseino plotas – 270 kv. km, vaga iki Babrungėnų – 4–8 m, žemiau – 10–15 m pločio. Vidutinis upės nuolydis – 155 cm/km, srovės greitis – 0,3–0,5 m/s, kritimas – 92 m. Upė gana vingiuota, tačiau riedulingų slenksčių čia nedaug. Babrungo upėje yra gausu įvairių žuvų, kurios traukia žvejus mėgėjus ir profesionalus⁷.

Ties Plunge yra įrengta irklavimo bazė. Joje kultivuojamas baidarių bei kanojų sportas. Šios bazės pagrindu, ją rekonstravus, Plungėje būtų galima įrengti vandens pramogų bei sporto centrą. Pažymėtina, kad Babrungo upę labai pakeitė žmonės: didelė aukštupio dalis sureguliuota ir ištiesinta, pastatyta Gandingos hidroelektrinė žemiau Plungės miesto, užtvėnkiant Babrungą ir jo slėnyje ties Plunge įrengiant nemažą tvenkinį.

⁷ Garunkštis A., Kontvainas R., Stanaitis A. *Plungė – Babrungo kraštas*, Kaunas, 1993; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4; Riepišas E., *Poilsinių miškų vertinimas ir naudojimas*, Vilnius, 1990.

Taigi Babrungo grožiu galima pasigėrėti tik pačiame aukštupyje ir žemiau Gandingos hidroelektrinės. Šiose atkarpose žmogaus ranka dar nėra prisilietusi prie Babrungo ir jo gražaus slėnio.

Babrūngui pasigrožėti galima ir Plūngės parke. Per parką tekanti upė yra labai vingiuota, vietomis ji daro labai įmantrias kilpas. Parko gale Babrungas išsilieja į dirbtinį tvenkinį, vietinių žmonių vadinamą Plūngės jūra.

Prieš pat Babrungui ištekančią parką seniau stovėjo malūnas ir buvo įrengta užtvanka. Dabar malūno jau nebėra, yra išlikęs tik apie dviejų metrų aukščio krioklys. Ties juo yra įrengta apžvalgos aikštelė, nuo kurios atsiveria puiki upės krioklio panorama. Tai viena gražesnių panoraminių vietų Plūngės mieste⁸.

Narvilo ežeras yra rytinėje miesto dalyje greta centrinio turgaus ir centrinių kapinių. Tai netaisyklingo apskritimo formos 100–150 m skersmens vandens telkinys. Visa ežero pakrantė yra apaugusi vandens augalais. Palei krantus auga medžiai bei krūmai. Dėl blogo prieinamumo šis ežeras nėra naudojamas rekreacinei veiklai. Žymus jis tik tuo, kad iš jo išteka Plūngės vardo upelis, nuo kurio ir kildinamas miesto pavadinimas.

Plūngės vandens telkiniai ir jų sanitarinė būklė

Plūngės mieste nėra nė vieno įteisinto, leisto naudotis vandens telkinio, nes vandens telkiniai čia neatitinka sanitarinių normų ir neturi naudojimo bazės, t. y. persirengimo kabinų, tualetų, mašinų stovėjimo aikštelių, šiukšlinių, paslaugų teikimo aptarnavimo personalo. Visų žemiau išvardintų Plūngės vandens atvirų telkinių sanitarinė būklė yra bloga. Atviri vandens telkiniai tiriami pagal HN-92 1999 m. sudarytą normą:

- Plūngės jūra;
- Babrungas (ypač Vandentiekio gatvėje);
- Medingėnų tvenkinys (Žvyrduobė);
- Norvilų ežeras.

Regiono augalija

Nagrinėjamojo regiono miškuose auga įvairių rūšių medžių, tačiau vyraujantys yra spygliuočių miškai (pušys ir eglės). Gana paplitę ir lapuočiai: ąžuolai, beržai, drebulės, lazdynai. Drėgnose teritorijose daug kur auga kiškiakopūstinis eglynas, kuris yra vienas iš labiausiai paplitusių eglynų tipų Lietuvoje, ypač šiauriniuose jos rajonuose ir Žemaičių aukštumose. Šio tipo eglynai auga ant velėninių jaurinių priemolių ar priesmėlių. Trake dažnas šermukšnis, retesnis – sausmedis, šaltėkšnis. Žolių ir krūmokšnių auga apie 20 rūšių. Auga mėlynės, dvilapės medutės, geltonžiedžiai šlamučiai, miškinė zuiksalotė, paprastasis kiškiakopūstis. Iš samanų dažna atžalinė gužtvė, paprastoji šilsamanė, o iš grybų – rudakepuris baravykas, pilkoji meškutė, juosvasis piengrybis, kartusis baravykas. Čia auga retas lelijinių šeimos augalas – menturlapė baltašaknė, paplitusi tik Žemaitijoje.

Želdinių tinkamumą rekreacijai lemia medynų skalsumas, amžius, rūšių vyravimas, išsilaikymas, ekologinės, morfologinės bei biologinės savybės. Labiau

⁸ Garunkštis A., Kontvainas R., Stanaitis A. *Plūngė – Babrungo kraštas*, Kaunas, 1993; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, Vilnius, 1991, t. 4.

*Neurbanizuotos
Plungės miesto
apylinkės. 2003 m.
S. Urbono nuotr.*

siai vertinami vidutinio tankumo medynai, o pagal rūšį labiausiai tinkami rekreacijai yra pušynai. Miškas teigiamai veikia žmonių sveikatą, sudaro palankias sąlygas rekreacijai.

Aptariamojoje teritorijoje gausu rekreacinių miškų. Svarbiausia jų funkcija yra žmogaus rekreacinių poreikių tenkinimas ir poilsavimo sąlygų sudarymas. Poilsis miškuose yra populiariausias iš visų rekreacijos gamtoje rūšių. Šiuose miškuose vyrauja šeimyninis poilsavimo būdas 3–5 žmonių grupėmis. Vieno apsilankymo miške metu išbūnama vidutiniškai apie 4,2 val. Tačiau ne visi miškai poilsiautojams patinka. Labiausiai mėgstami savaiminės kilmės vyresnio amžiaus įvairuojančios erdvės struktūros pušynai prie vandens telkinių. Pagal šiuos kriterijus ir apžvelgsim miško patrauklumą rekreacijai⁹.

Mišku apaugusi didesnioji teritorijos dalis. Miškingas teritorijas pagal vyraujančią medžių rūšinę sudėtį galima suskirstyti į pušynus ir eglynus. Vidutinis miško amžius – apie 50 m., išretėjęs, apžvelgiamumas – 35–40 metrų. Tokiems medynams pirmenybę teikia 20% poilsiautojų (mažiau lankomi tankūs medynai, 15% lankytojų).

Rekreaciniuose miškuose, siekiant pagerinti sąlygas poilsiui, vykdomos sanitarinių-higieninių ir estetinių savybių gerinimo, reginių formavimo bei medynų atsparumo didinimo priemonės. Rekreacinių miškų grupėje pagal rekreacijos pobūdį ir žmonių lankymosi intensyvumą skiriami du jų tvarkymo reglamento variantai: ekstensyvaus pritaikymo (miško parkai) ir intensyvaus pritaikymo (poilsio parkai).

Ekstensyvaus pritaikymo rekreaciniuose miškuose palaikoma beveik natūrali miško struktūra, gerinamos jo rekreacinės savybės, atidengiami reginiai bei atraktyvūs objektai, kuriama minimali rekreacinė infrastruktūra. Taikomi paprastai neplyni (išimtiniais atvejais rekonstruojant miško aplinkos pobūdį) ir plyni iki 3 ha kirtimai ne poilsavimo sezono metu. Leidžiamas šalutinių miško produktų rinkimas, ramaus pobūdžio rekreacinis naudojimas be nakvynės ir statybinės programos.

Intensyvaus pritaikymo rekreaciniuose miškuose pagrindinė miško tvarkymo priemonė yra rekreacinės aplinkos formavimo neplyni (grupiniai atvejiniai ir atrankiniai) kirtimai. Jais kuriama inten-

⁹ Riepšas E., *Poilsinių miškų vertinimas ir naudojimas*, Vilnius, 1990.

Skurvydų tvenkinys.

2003 m.

S. Urbono nuotr.

syviam poilsiui pritaikyta parkinė miško sudėtis ir struktūra, formuojamos aikštelės ir reginiai. Želdinama pagal specialius projektus stambiais sodiniais, visi didesnio masto priežiūros darbai atliekami ne masinio poilsavimo metu (nuo rugsėjo 15 iki gegužės 15 d.). Siekiant koreguoti lankytojų srautus, kuriamas tankus rekreacinės infrastruktūros tinklas, plečiantis poilsavimo galimybes bei užtikrinantis jo komfortą.

Kol kas perspektyvus yra tik *ekstensyvaus pritaikymo* rekreacinių agrarinių teritorijų plėtojimas. Užsienio šalyse šiuo metu pradėjusios plisti *intensyvaus pritaikymo* rekreacinės agrarinės teritorijos arba agrokreaciniai gamybiniai kompleksai vargu ar bus populiarūs net ateityje. Apskritai mūsų valstybiniams parkams šiuo laikotarpiu dar nėra būdinga formuotis į specializuotas rekreacines agrarines teritorijas, pirmiausia į agroparkus, o sodų bendrijų kūrimas yra išvis neleistinas. Todėl tokios zonos planavimo schemose kol kas beveik ir neskiriamos. Ne išimtis ir aptariamoji teritorija, kuriai priskiriamos ekstensyvaus pritaikymo aplinkos formavimo priemonės, draudžiančios plynus kirtimus.

Miškingų teritorijų rekreacinis talpumas

Siekiant nepažeisti miškingos teritorijos paklotės, būtina į daug ką atsižvelgti. Visose miškingose teritorijose, didėjant rekreacinėms apkrovoms, kinta gyvosios dirvožemio dangos rūšinė sudėtis, mažėja projekcinė danga ir antžeminė fitomasė. Pamažu nyksta tipiški miško augalai, o išigali šviesamėgiai, gebantys geriau regeneruoti pakitusiomis aplinkos sąlygomis varpiniai pamiškių bei pievų augalai, piktžolės. Žinoma, tokia pakitusi aplinka pasidaro nepatraukli rekreaciniu požiūriu, tačiau intensyvios rekreacijos zonose neįmanoma išvengti didesnės digresijos stadijos (II digresijos stadija). Tokie plotai (II stadijos) neturėtų sudaryti daugiau kaip 5% visos teritorijos. Tiriamąjoje teritorijoje II digresijos stadijos teritorijos sudaro 8% visos teritorijos. II stadijos tipo teritorijai priskirtina: trumpalaikės poilsio vietos, sportinių žaidimų aikštelės ir jų prieigos, poilsiautojų aptarnavimo objektai, pliažai ir didesni takai. Visi šie objektai yra intensyvios rekreacijos taikymo zonoje. Tačiau pastaraisiais metais į teritoriją atvyksta daugiau poilsiautojų, o ateityje tikimasi dar didesnio jų pagausėjimo. Tad akivaizdu, kad II digresijos stadijos plotų padidės. Jau esant 6 žm/ha

*Viešтовienų piliakalnio papėdė. 2003 m.
S. Urbono nuotr.*

*Gandingos piliakalnis.
2003 m.
S. Urbono nuotr.*

tankumui, pastebimi ryškūs dirvožemio pakitimai. Tankumui padidėjus iki 19 žm/ha, gyvoji dirvožemio danga beveik išnyksta. Norint šito išvengti, reikia taikyti aplinkos sutvarkymo kraštovarkinius sprendinius. Saikingai ir retkarčiais lankomi plotai sudaro visą likusią nagrinėjamą teritorijos dalį (92%). Rekomenduojama yra 80%, tačiau didesnę saikingai lankomų plotų dalį sudaro ekstensyvaus pritaikymo zona. Tad galima teigti, kad teritorija gerai subalansuota. Didesnės degradacijos plotai nėra nutolę vienas nuo kito daugiau nei per 200 m ir sudaro geras sąlygas maksimaliai tenkinti visuomenės rekreacinius poreikius, minimaliai pažeidžiant gamtinių procesų raidą ekosistemose¹⁰.

Teritorijos rekreacinio naudojimo sistema

Rekreacinės veiklos funkcija nagrinėjamojoje teritorijoje susideda iš daugelio veiklos sričių. Tai ir vasarojimas kaimuose bei poilsio įstaigose, ekskursijos, kelionės laiveliais, dviračiais, automobiliais, grybavimas bei uogavimas. Rekreacinio naudojimo koncepcija teikia prioritetą

¹⁰Ten pat, p. 6–7.

šių pažintinio turizmo rūšių sistemos formavimui – autoturizmui, dviračių, pėsčiųjų ir vandens turizmui. Žiemos sezono metu dviračių ir pėsčiųjų turizmo trasos bei jų įranga gali būti panaudota slidžių turizmui. Kitos turizmo formos parke dar nėra labai populiarios, tačiau jos turėtų būti skatinamos parengiant maršrutus, sutvarkant ir pritaikant turizmui keliukus, takus. Svarbią reikšmę pasirenkant poilsavimo vietą turi miško, vietovaizdžio grožis. Labiausiai pageidautini miškingų gamtovaizdžių komponentai yra upės, ežerai, tvenkiniai. Toliau – aikštės, pamiškės. Miškai be vandens telkinių vertinami dukart mažiau negu miškingos ežerų ir upių pakrantės¹¹. Analizuojamojoje teritorijoje yra abu poilsiautojų geidžiamiausi komponentai – miškas ir vandens telkinys. Tad suprantama, kodėl vasarą čia apsilanko didelis srautas poilsiautojų.

Nagrinėjamosioms teritorijoms, esančioms netoli Žemaitijos nacionalinio parko, būtų tikslinga taikyti panašius reikalavimus, nurodytus rekreacinių teritorijų tvarkymo reglamente. Rekreacinės tikslinės paskirties žemių tvarkymo zonos – tai labai svarbi tikslinės paskirties naudmenų grupė, kur teritorijos tvarkymą lemia numatytų rekreacinių funkcijų poreikiai. Juose galioja Specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų XXXIII skyriaus reikalavimai. Šiose, paprastai nedidelėse, teritorijose negalima bloginti fizinių rekreacinių kraštovaizdžio savybių, naikinti jo estetinio potencialo, statyti su rekreacija nesusijusių pastatų bei įrenginių. Privalu laikytis rekreacinių teritorijų normatyvų bei kraštovaizdžio architektūros reikalavimų. Draudžiama teršti aplinką, naikinti rekreacinę įrangą, trukdyti poilsiautojams ilsėtis, kelti jiems pavojų, užtvirti ar naikinti į rekreacines teritorijas vedančius kelius ir takus.

Rekreacinių teritorijų įrangos darbai vykdomi pagal detalius projektus. Nagrinėjamojoje rekreacinėje zonoje išskiriami du rekreacinės paskirties naudmenų reglamento tipai:

1. **Subnatūralios** (neurbanizuojamos) **rekreacinės aplinkos** (esančios miškų ūkio teritorijose). Tai esamų ir numatytų stovyklaviečių, sustojimo aikštelių bei maudyklių teritorijos, kuriose formuojama tik minimali rekreacinė infrastruktūra, išlaikant arba formuojant kuo natūralesnę gamtinę aplinką.

2. **Urbanizuojamos rekreacinės aplinkos** (esančios miškų teritorijose). Tai esamų ir numatytų poilsinių ar kitų rekreacinių įstaigų kompleksai bei jų aplinka, kur plėtojamas intensyvus rekreacinis naudojimas, keičiama ir rekreaciniams interesams pertvarkoma gamtinio komplekso struktūra, statomi reikalingi pastatai bei įrenginiai.

Rekreaciniai vandenys. Tai išimtinai rekreaciniais tikslais naudojami vandens telkiniai, kurių tvarkymo tikslas yra komfortiškos aplinkos sukūrimas numatytoms vandens rekreacijos rūšims. Paprastai to siekiama įrengiant reikalingus techninius kompleksus bei paruošiant rekreaciniam naudojimui pačią pakrantę. Ežerų vandenys pagal naudojimą skirstomi į: a) *ekstensyvaus* ir b) *intensyvaus pritaikymo* vandenys.

Ekstensyvaus pritaikymo rekreaciniuose vandenyse taikomi hidroparkų formavimo principai arba stengiamasi akvatorijas išlaikyti subnatūralioje būklėje, neperkraunant jų inžineriniais įrenginiais. ¹¹Ten pat, p. 7.

Intensyvaus pritaikymo rekreacinių vandens akvatorijos būna stipriai technogenizuojamos įvairiais statiniais bei inžineriniais įrenginiais, norint jas pritaikyti ypač intensyviai naudojimui.

Babrungo kilpos ties Gandinga. 2003 m. V. Jocio nuotr.

Vandens apsaugos zona. Bendro naudojimo (bendrosios apsaugos) vandenys, pagrindinė vandens telkinių kraštovarkinė kategorija, apimanti visus ypatingų apsaugos ar naudojimo priemonių nereikalaujančius vandenys. Šioje vandens ūkio tikslinės paskirties naudmenų grupėje skiriami du tvarkymo reglamento variantai:

1. **Ekstensyvaus ūkininkavimo.** Tai draustinių (visų pirma hidrografinių ir kraštovaizdžio) vandens telkiniai, kuriems galioja atitinkamų draustinių nuostatai. Jų naudojimo reglamentą lemia pagrindiniai draustinių tikslai, ypač būtinumas išsaugoti šių vertingų geosistemų hidrografinę struktūrą ar hidrologinio režimo pobūdį. Todėl šios kategorijos vandens telkiniams neleistini vandens lygių, kranto linijų ar vagų pertvarkymai bei veiklos intensyvumas, galintis pakeisti jų bendrą pobūdį.

2. **Intensyvaus ūkininkavimo.** Tai draustiniams nepriklausantys stambūs bendro naudojimo vandens telkiniai, neturintys specialių apribojimų. Jiems galioja bendra šalyje nustatyta atvirų vandens telkinių naudojimo tvarka, užtikrinanti jų kaip gamtinio karkaso elementų išsaugojimą ir pagrindinių ekokompensacinių funkcijų atlikimą.

Teritorijos rekreacinės infrastruktūros įrengtumas

E. Riepšo straipsnyje „Rekreacinio miškų naudojimo sistema“ pateikta rekreacinio miško naudojimo sistema. Nagrinėjamojoje teritorijoje didžiąją dalį ploto sudaro miškas, tad, analizuojant infrastruktūrą, galima remtis minėtame straipsnyje pateikta organizacinių ir ūkinių priemonių sistema, kurioje išskiriamos trys priemonių rūšys: organizacinės, miško ūkinės ir urbanistinės.

*Gandingos piliakalnio
prieigos. 2003 m.
S. Urbono nuotr.*

„Svarbiausios urbanistinės priemonės miškuose yra kelių–takų ir poilsiaviečių įrengimas. Kelių tinklas skiriamas pėstiesiems, dviratininkams ir autoturistams. Miškuose įrengiami takai skirstomi į pasivaikščiojimo, gydomuosius, pažintinius–mokomuosius, turistines trasas“¹².

Dviračių ir pėsčiųjų turizmas dar neigijo tokios reikšmės, kokią galėtų turėti, įvertinant jo prieinamumą jaunimui, didelį teigiamą poveikį keliaujančiųjų sveikatinamumui, biotransporto ekologiškumą. Jam skatinti parke kurtina dviračių ir pėsčiųjų takų sistema, vadovaujantis šiais principais:

- Pėsčiųjų ir dviratininkų takai sujungia visus lankytinus objektus ir vietas su rekreacijos centrais, transporto mazgais.
- Siekiant keliautojams sudaryti saugesnes, ramesnes, ekologiškai palankesnes keliavimo sąlygas, takai nesutampa su autokeliais, įskaitant ir turistinius autokelius.
- Takai prasideda ir baigiasi tuose pačiuose centruose, rekreacinėse gyvenvietėse, kuriose yra tarpmiestinio keleivinio transporto sustojimo vietos.

Teritorijoje esančias poilsiavietes galima suklasifikuoti pagal pastatų stacionariškumą. Tai pastovios ir trumpalaikės poilsiavietės. Pastoviose poilsiavietėse gali būti kapitaliniai pastatai nakvynei ir aptarnavimui (poilsio namai, pensionatai ir kt.) ir nekapitaliniai (kempingai, moteliai ir kt.). Juose poilsiaujama ištisus metus¹³. Trumpalaikio poilsio vietos gamtoje skirstomos į stovyklavietes, iškylavietes, atokvėpio ir apžvalgos aikštes.

Poilsiaviečių kūrimo ir tvarkymo nuostatos Žemaitijos nacionaliniame parke yra tokios: rekreacinės bazės gali būti kuriamos esančiose gyvenvietėse, panaudojant netekusius ankstesnės paskirties, tačiau tinkamus rekreacijai pastatus, taip pat plečiant esančias rekreacines įstaigas pa-

¹² *Ten pat*, p. 40–41.

¹³ *Ten pat*, p. 6–7.

gal patikslintus gyvenviečių detalaus planavimo projektus. Pilieliečiai, išsigiję sodybas parke, jas gali naudoti kaip vasarnamius, išskyrus sodybas, esančias rezervatinėse zonosė.

Mingėlos (kairėje) ir Vieštovienuų qžuolai. 2003 m.

S. Urbono nuotr.

Kraštovaizdžio rekreacinis potencialas

Atliekant kraštovaizdžio rekreacinio potencialo analizę, įvertinamas tinkamumas stovyklavimui, miškų tinkamumas poilsiui, šlaitų tinkamumas slidinėjimui, skirtos panoraminės regyklos tinkamumas. Atliekama esamo rekreacinio išsavinimo analizė – įvertinamos pažymėtos veikiančios rekreacinės bazės, pliažai. Įvertinami ir teritorijos rekreacinį potencialą mažinantys veiksniai. Turistinių teritorijos atraktyvumą didele dalimi taip pat apsprendžia gamtinės ir kultūrinės vertybės.

Upės rekreacijai mažai pritaikomos. Vandens turizmui tinka Babrungas, iš dalies – Varduva. Tinkamiausi poilsiavimui sausi pušynai. Apskritai miškai poilsiavimui nėra labai tinkami, jų panaudojimas visada būna susijęs su žymiu poilsiavimo aplinkos gerinimu, biocenozės struktūros keitimu. Atraktyviausios kraštovaizdžio regyklos yra šiaurinėje bei šiaurės rytinėje teritorijos dalyse, kur atsiveria ypač raiškių kalvų–miškų–pelkaičių–agrarinų plotų įvairovės mozaika. Vis tik svarbiausias veiksnys pažintinės rekreacijos organizavimui yra gamtinės ir kultūrinės vertybės bei jų dislokacija¹⁴.

Neigiami veiksniai. Rekreacinę teritorijos potencialą mažina nedidelis tinkamų poilsiuoti miškų kiekis, o ypač neigiamai veikia nepalanki jų rūšinė su-

¹⁴Grecevičius P., Armaitienė A., Junevičienė O., Labanauskaitė D., Lukšaitienė A., Slušnys E., Vaidelys A. *Turizmas*, Kaunas, 2002.

dėtis (vyravo dabar sparčiai degradavę drėgnoki eglynai su lapuočių priemaiša). Be to, šiuo metu geriausiai įrengtos stovyklavietės yra jautriausiose antropogeniniam poveikiui (ir netgi tam neleistinose) vietose. Neparuošti rekreacijai piliakalniai ir alkakalniai šiaurinėje dalyje, iki šiol net nepradėtas miško parko formavimas, rekreacinio potencialo didesnis išnaudojimas.

Teritorijos optimizavimas taikant kraštotvarkinius sprendinius

Rekreacinio naudojimo kryptis ateičiai – didinti teritorijos lankymą pažinimo tikslais, siekti, kad lankymo sezonas būtų kuo ilgesnis, tęstųsi ne vien vasaros metu. Todėl, planuojant rekreacinę infrastruktūrą, po gamtinių kultūrinių rekreacinių išteklių išsaugojimo didžiausias dėmesys skirtinas turizmo teritorinės sistemos plėtrai. Pastarąją sudaro turizmo trasos, lankymo objektai bei stovyklavietės (kempingai), sustojimo (atokvėpio) aikštelės. Įvairios turizmo formos parke dar nėra labai populiarios, todėl jos turėtų būti skatinamos parengiant maršrutus, sutvarkant ir pritaikant turizmui keliukus, takus. Pagrindinės rekreacinės zonos kraštovaizdžio optimizavimo priemonės būtų šios:

- pasivaikščiavimo ir dviračio takų įrengimas;
- autotransporto parkavimo zonų sutvarkymas;
- automobilių aikštelės įrengimas;
- mažosios architektūros statymas (šiukšliadėžės, lauko baldai);
- užtvarų įrengimas;
- vaikų žaidimo aikštelės įrengimas.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2004 09 30, spaudai parengtas 2006 04 10. www.llt.lt

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Plungė“ (vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virginijus Jocyš).

Straipsnis interneto svetainėje www.llt.lt skelbiamas nuo 2006 11 21.